

ВЕГЕТАЦИЈСКИ ПОЈАСЕВИ ОСТРОЗУБА

Тог пролећног дана (27.04.1998.) кренула је четворочлана експедиција у обилазак једног дела Острозуба, који припада подручју Грделице, где своју активност развија Еколошко друштво "Зелениче". Експедицију су сачињавали стручњаци различитог профила који су требали да сагледају природне карактеристике тог дела Острозуба. Он се простире од Грделице путем до Предејана, а затим од Предејана Предејанском реком и Рушњанском реком до развођа на Острозубу који избија на Добро Поље, а оданде на Бистрицу, Власотинце и Козаре поново до Грделице.

На овом профилу који је постављен на разлици у надморској висини од 300м (Грделица) до 1560м (врх Острозуба) врло лепо се видело висинско зонирање вегетације или вегетацијски појасеви Острозуба. Обиђени део представља десну страну Грделичке клисуре у ширем смислу речи, или западне обронке Острозуба, који у том делу са Кукавицом чини Грделичку клисуру. Природну западну границу тога подручја чини Јужна Морава, која уздржано меандрира између помонута два масива спутана њиховим силикатним геолошким масама. На њеним обалама се врло лепо запажа узани појас врбово-тополових шума (*Salici-Populetum*) у којима доминирају бела, црна и црвена врба, бела и канадска топола, а у вишим пределима и ива. Тамо где су састојине врбе и тополе уништене развијају се долинске ливаде детелине и јечма (*Trifolio-Hordeetalia*). Уз предејанску и рушњанску реку срећемо и мале састојине јове (*Alnus glutinosa*) које са српским љутићем образују заједницу љутића и црне јове (*Ranunculo-Alnetum glutinosae*).

На неколико километара од Предејана напуштамо Предејанску Реку и пењемо се уз стрме обронке Острозуба на којима сусрећемо други вегетациони појас који је изграђен махом од храстова. То је храстов појас који се на овом профилу састоји из два подпојаса. Ниже (топлије) обронке обрастају сладун (благун) и цер (*Quercetum farneto-cerris*) а више хладније храст китњак (*Quercetum sessiliflorae*). Већ негде изнад Рушња почиње моћни вегетациони појас кога гради планинска буква (*Fagetum montanum*), која је на многим местима искрчена и замењена пашњацима који задњих година, због тога што су овај простор напустили чобани, зарастају прекрасним састојинама брезе (*Betuletum verrucosae*). Највише врхове Острозуба покрива субалпска букова шума (*Fagetum subalpinum*, у којој се на домак Бистрице налази чувена шума букове и зеленичета (*Lauroceraso-Fagetum*), која је заштићена законом као природна реткост. Зелениче се као ендемо-реликт овде налази на северној граници свог, некада великог ареала, који се данас смањило на само неколико оаза.

У храстовом појасу овог подручја постоји неколико састојина прекрасних ливада, које су у пролеће прошаране веома лепим цветовима каћуна (*Orchis-vrste*), жутим цветовима љутића (*Ranunculus-vrste*) и жутим цветовима шушкавца (*Rhinanthus-vrste*). Те ливаде припадају степском типу пашњака власуље и ђиповине (*Festuco-Chrysopogonetum*). Оне се и данас користе као кошанице, а на пливим теренима као

пашњаци.

У буковом појасу срећу се планинске ливаде које при-

падају састојинама у којима доминира шиљ и жута детелина (*Danthonio-Trifolietum velenovsky*), а на којима се у пролећним месецима истичу љубичаста лепика (*Viscaria vulgaris*), ливадска маргарита а (*Leucanthemum vulgare*), веше детелина, каћуна и пролећна каћунка (Шафран)-*Crocus veluchensis*. На највишим врховима Острозуба, тамо где је букова шума искрчена, развијају се сиромашни пашњаци на којима доминира типак (црна трава-тврдача *Nardus stricta*) и црна власуља (*Festuca nigrescens*). У науци је тај екосистем означен као *Festuco-Nardetum*. У њему често доминира прекрасна врста жутиловке (*Chamaecytisus sagittale*). У пролећним месецима на овим ливадама својим плавољубичастим цветовима монотонију разбија балкански шафран (*Crocus veluchensis*), а у јесен љубичасти мразовац (*Colchicum autumnale*).

Терен који смо посетили припада родопским планинама које су у овом делу Србије најстарије копно и које се одликује врло стрмим брдима у којима су реке и потоци усекле дубокоине, у којима долази до инверзије еколошких фактора и као резултат тога долази до инверзије вегетације. Као што смо напред описали од подножја до врха Острозуба распоред шумских појасева је следећи: први, врбе, тополе и јове; други, храстови и трећи, букове шуме. Међутим, у долинама потоака налазимо обрнути распоред, буква се налази испод храста, односно буков појас је нижи од храстовог. То је и нормално у нижим пределима крај потока је букова шума, изнад ње је храстова јер се развија на сувљим теренима док је букова крај воде на хигро-мезофилним стаништима. То је еколошки оправдано, а инверзије су доказ оживотворења еколошких законитости.

Још један феномен је присутан у вегетацији Острозуба. То су бројне тресаве које се налазе у планинском пределу те планине и на којима се развија далеко позната биљка месождерка росуља (*Drosera rotundifolia*).

Проф. Др Новица Ранђеловић